

7) забезпечити оцінку якості надання правничих послуг, тобто зворотній зв'язок щодо ефективності правничої допомоги та задоволеності суб'єктів отримувачів.

Здійснення цих перспектив удосконалення повноважень та компетенцій суб'єктів забезпечення доступності правничої допомоги для осіб з інвалідністю дозволить значно підвищити якість та доступність правової допомоги в Україні, особливо в умовах воєнного стану, сприяючи захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року: затв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 285-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2021-%D1%80#Text>

Рижук Ю. М.,
к.ю.н., доцентка,
професорка кафедри публічного та міжнародного права,
Радниця з рівних можливостей, різноманіття та інклюзії,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

УЧАСТЬ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ: МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Загальна декларація з прав людини (далі – Декларація) [1] проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (стаття 1), де принцип рівності розкривається крізь призму гарантованої рівності перед

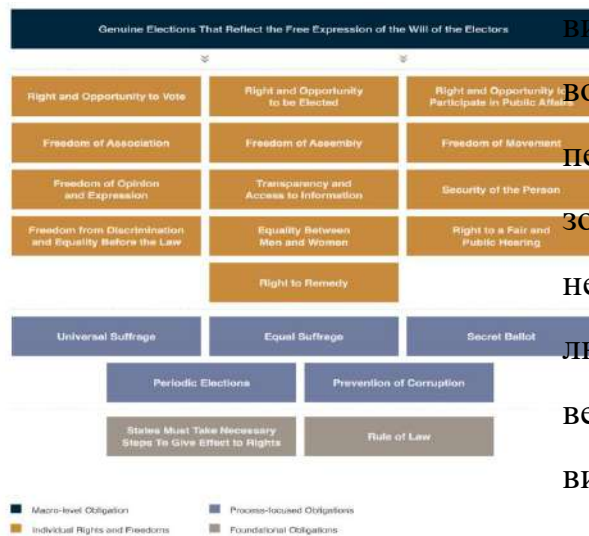
законом, а також право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує Декларацію (стаття 7). Так, стаття 21 Декларації визначає, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Формулювання даної статі викликає ряд питань, відповідь на які, знаходять своє відображення в інших нормах міжнародних документів.

В першу чергу, це стосується формулювання «кожна людина», адже у статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – Пакт) [2] використовується поняття «кожний громадянин», що пов'язується не лише з категорією «населення держави» та / або «особа, що проживає на території окремої держави», а безпосередньо враховує політико-правовий зв'язок окремої людини з відповідною державою, що проявляється у їх взаємних правах та обов'язках.

Так, зміст статті 25 розуміється як можливість кожного громадянина, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи *іншої обставини* (стаття 2) і *без необґрунтованих обмежень* брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників.

По-друге, слід врахувати, що участь у політичному житті суспільства кожного громадянина реалізується через безпосередню можливість голосувати (пряма демократія), а також бути обраним (представницька демократія) на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі *загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні* і забезпечують *свободу волевиявлення виборців* [2].

Так, основні міжнародні виборчі стандарти та зобов'язання держави розміщено у таблиці 1 [3], де виділяються всеосяжне зобов'язання «Справжні

Таблиця 1.

вибори, які відображають вільне волевиявлення виборців», які передбачають основоположні зобов'язання – вжиття державою необхідних заходів для реалізації прав людини та забезпечення принципу верховенства права. Окремо виділяються зобов'язання щодо дотримання процедур, а саме періодичність виборів, загальне виборче право, рівне виборче право, таємниця голосування, запобігання корупції.

Нарешті, індивідуальні права та свободи, які включають: право на участь в управлінні державними справами; можливість участі у голосуванні; можливість бути обраним; рівність чоловіків та жінок; свобода від дискримінації та рівність перед законом; свобода мирних зібрань; свобода об'єднань; свобода пересування; свобода думки і свобода вираження своїх поглядів; прозорість та право на доступ до інформації; право на особисту безпеку; право на ефективний засіб правового захисту; право на справедливий та публічний розгляд справи.

По-третє, статтею 29 Конвенції про права осіб з інвалідністю (далі – Конвенція) [4] передбачено, що держави-учасниці гарантують особам з інвалідністю політичні права й можливість користуватися ними нарівні з іншими, а саме: забезпечувати, щоб особи з інвалідністю могли брати ефективну й усебічну участь, прямо або через вільно обраних представників, у політичному й суспільному житті нарівні з іншими, зокрема мали право та можливість голосувати й бути обраними. Забезпечення таких можливостей

покладає на державу створення відповідних умов щодо реалізації своїх прав осіб з інвалідністю, зокрема, щоб процедури, приміщення та матеріали для голосування були підходящими, доступними та легкими для розуміння й використання; адже саме це створює можливість реалізації принципів загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні для *всіх осіб*, а також забезпечують свободу волевиявлення *кожного виборця*.

Так, стаття 4 Конвенції передбачає, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма особами з інвалідністю без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності. Конституція України [5] у статті 70 закріплює, що право голосу на виборах і референдумах не мають громадяни України, яких визнано судом недієздатними, тобто, відповідно до статті 32 Цивільного кодексу України [6], які внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатні усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

В той же час, Європейський суд з прав людини встановив порушення права особи на вільні вибори (стаття 3 протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7], оскільки, у справі «Кішш проти Угорщини» [8], розгляд осіб з інтелектуальною інвалідністю та осіб з психосоціальною інвалідністю як спільної категорії, за позицією Суду, являє собою сумнівну класифікацію, і що обмеження їхніх прав має піддаватися ретельному аналізу. ... Відтак, Суд зробив висновок, що повне позбавлення права на голосування без індивідуалізованої судової експертизи, яке ґрунтується винятково на статусі психосоціальної інвалідності, яким зумовлене запровадження часткової опіки, не може розглядатися як таке, що є сумісним із законними підставами обмеження права участі у голосуванні [8].

Виборчим кодексом України [9] передбачено гарантії реалізації виборчих прав осіб з інвалідністю, основними з яких можна визначити наступні: (1) заборона будь-яких прямих чи непрямих привілеїв або обмежень виборчих прав громадян України за ознаками інвалідності та стану здоров'я; (2) у зв'язку з інвалідністю особи мають право на забезпечення розумним пристосуванням у відповідності до індивідуальних потреб для безперешкодної участі у виборчому процесі, з метою реалізації виборчих прав виборця; (3) заборона привілеїв чи обмежень кандидатів в залежності від суб'єкта висування, за ознаками інвалідності та стану здоров'я; (4) допомога виборцю, який внаслідок інвалідності та/або стану здоров'я не може самостійно заповнити виборчий бюлетень чи опустити його у виборчу скриньку; (5) на засіданнях виборчих комісій мають право бути присутні особи, які супроводжують осіб з інвалідністю, які потребують такого супроводження; (6) члену виборчої комісії, який має порушення здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком), відповідною виборчою комісією забезпечується розумне пристосування у відповідності до індивідуальних потреб для безперешкодної участі у роботі виборчої комісії; (7) з метою створення належних умов для особистого голосування виборця з порушенням здоров'я (у зв'язку з інвалідністю, тимчасовим розладом здоров'я, віком) такий виборець в приміщенні для голосування забезпечується розумним пристосуванням (допоміжними засобами).

Проведений аналіз забезпечення та реалізації участі осіб з інвалідністю у виборчому процесі дозволяє зробити висновок, що як сьогодні, так і у післявоєнний період особливого значення набуватиме виконання зобов'язань Україною щодо надання необхідної та достатньої уваги впровадження та реалізації загальновстановлених правил, якими забезпечується доступність осіб з інвалідністю на всіх етапах виборчого процесу: як у передвиборчий період, так і під час проведення виборів усіх рівнів.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація з прав людини від 10.12.1948 року: Міжнародний документ, Організація Об'єднаних Націй (ООН), URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року: Міжнародний документ, Організація Об'єднаних Націй (ООН), URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043
3. EOS: Election Obligations & Standards Database. Introduction to Obligations. URL: <https://eos.cartercenter.org/intro-obs>
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 року: Міжнародний документ, Організація Об'єднаних Націй (ООН), URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71
5. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV: Закон. Верховна Рада України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950 року: Міжнародний документ, Рада Європи, URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004
8. Case Of Alajos Kiss V. Hungary. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98800>
9. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 року № 396-IX. Закон. Верховна Рада України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/396-20>